

אתה שמו

דברים מוזרים דרך לשלום

שמחתי לקרוא שהנשיא חוסיני מובארכ קיבל לשיחה את האלד מוחייאלדין. ראש האופוזיציה השמאלית במצרים. כי הדבר שם קץ למצב שגרם לי מצוקה אישית רבה.

הכרתי את מוחייאלדין בראשית שנות ה-70. הי שמאל המצרי היה אז חלון רעיון השלום עם ישראל, והוא פעל להגשמת רעיון זה באומץ-לב רב. האלד מוחייאלדין, מפקד טנקים, מראשי קבוצת הקצינים הצעירים שחוללו את מהפכת יולי 1952, מקורבם (אז) של עבדאלנאצר ואנוור אלסאדאת, נודע כנציג הקו הזה. באותם הימים היה השמאל באירופה הפטרון היחידי שפעל למען הפגשת ישראלים וערבים. היה זה על כן טיבני שאפגש בעיקר עם מצרים מאנשיהשמאל, למרות שפגשתי גם עם כמה מאנשיהמימסד, בסודיות. את מוחייאלדין פגשתי אישית לראשונה בעת ה- הכנות לוועידת-בולוניה הגדולה בראשית 1973. זכורה לי פגישה ארוכה בטרקלין של בית-מלון, לפני הוועידה. דה, שבה דיברנו על המצב המתפתח במרחב. הגענו שגיננו למסקנה שאם לא תהיה תזווה מהירה לקראת חיל הכרה זו לראשי המימסד בארץ, בנאומים בכנסת ובשיחות אישיות, אך מכיוון שגולדה מאיר פתחה ב- ציד-של-מכשפה על משתתפי ועידת-בולוניה, לא נקד לטו הדברים. לא פעםםתמהתי. לאחר מכן, אם גולדה דיין ודדו היו מגייסים את המילואים ערב יום-הכיפור רים, אילו הקשיבו לדברינו. וחשוב עוד יותר: אילו היו נמנעים מהקמת בימת ומפתחים יוזמת-שלום ישראלית, אילו התייחסו ביתר רצינות להערכות שגיבשתי אחרי שיחותי עם המצרים.

ביום האחרון של ועידת-בולוניה בא מוחייאלדין לבית-המלון שבו גרו המשתתפים הישראלים, וקיימנו שיחה משותפת ארוכה. הוא היה נבוך. הוסכם בינינו מראש שלא תהיינה בוועידה החלטות, והוא הבין היטב שהפרת עיקרון זה תזיק מאוד לכוחות-השלום. אולם הסובייטים לחצו, ואף שחאלד (כפי שכולנו קראנו לו) הצליח לרכך את הנוסח, פורסמה הודעת-סיכום רעה. אחרי הוועידה כתבתי לחאלד מיכתב, שבו סיכמתי את הלקח וחיוויתי את דעתי על העתיד. מכיוון שלא היו קישורים-דואר בין שתי המדינות העוינות, שלחתי את המיכתב דרך קפריסין. הוא נתפס על-ידי שרות-הביטחון המצרי, והתוצאות היו חמורות. רות. הן לא היו חמורות עוד יותר רק מפני שקשה לפגוע באיש שהוא מאבות המהפכה.

אחריכך באה יוזמת אני וור אלסאדאת, ומיפלטת של מוחייאלדין תקפה אותה בחריפות. בעיני הי תה זאת טרגדיה. עם כל הביקורת על היוזמה, על צורתה ועל תוצאותיה (ה- עניין הפלסטיני, הרים הי חסים בין מצריים והעולות הערבי, האוריינטציה ה- בילעדית על ארצות-הבינות), אסור היה לשי- לול את היוזמה כשלעצ- מה, ואת השלום החלקי שהושג בה. לדעתי, הייתה זאת טעות היסטורית. הבלתי באונת האלד דיעה זו.

ביום שקמה השגרירות הישראלית בקאהיר ערכו האלד וחבריו מסיבת-עיתונאים. כמה מידידיי, עיתונאים אירופיים במקאהיר, הציעו לי לבוא עימם לשם. לא נכנסתי למישרד, אלא ביקשתי ידדי בריטי להיכנס ו- לשאול את האלד עם נוכחותי רצויה. כעבור רגע יצא אלי האלד עצמו, כשעל פניו הבעה של מבוכה עזה ואינווחות, וביקש לותר על הביקור. המסיבה נועדה להודיע על ניתוק כל היחסים של המיפלגה עם ישראלים, ואין תוסבר נוכחותי? תחת זאת נקבעה לי פגישה עם אחד מראשי המיפלגה, ומאז אני ממשיך להיפגש עימו מדי פעם, בחיותי בקאהיר — הישראלי היחידי שעימו מקיימת מיפלגה זו קשר כלשהו.

כל זה מעציב, אך אחרי רצח אנוור אלסאדאת, שגונה על ידי מיפלגת-השמאל, ראיתי את האלד בהל- ווייה. כשהוא צועד בשרה האשונה של האבלים, עתה, כאשר מובארכ קירב אותו מחדש, יש סיכוי כי השי- בוש המעציב יתוקן. מי שהיו תלוצי השלום אינם יכו- לים להתנגד לשלום. גם זיקתם לברית-המעצות אינה צריכה להעבירם על דעתם. מותר להם להתווכח ביקורת על המחדלים של קמפידייווידי, ועל אי-פיתרונה של הבעיה הפלסטינית. כך עושים גם אנשיהשלום בישי- ראל. אך אסור להם למצב במצב שבו הם מתנגדים כאילו, לשלום עצמו, ומטילים חרם על ישראלים, שדי- עותיהם קרובות לדיעותיהם שלהם. זוהי עמדה מוררה, בלתי-טיבנית, והיא צריכה לבוא אל קיצה.

זהו סרט חשוב, מפני שכל צופה, היוצא מן האולם החשוך אל הרחוב, נאלץ לשאול את עצמו, בעל כור- חו: מה הייתי אני עושה במקום הנדריק? איך הייתי אני עומד במיתן אכזרי זה? האם אני גיבור גדול ממנו? האם לא הייתי גם אני מוכר את נישמתי תמור רת ההצלחה, אילו ניתנה לי ההזדמנות?

רגע של עברית

לראות ולשמע את דייוויד אוואן — זהו תענוג אמיר- תי, זכיתי לכך בחודש מאי, כאשר הייתי בכנסת-המומ- חים העולמי לענייני המרחב שלנו, שנערך בטירת דיצי- ליי ליד אוכספורד. אוואן כיהן כיו"ר הכנס — ואיר- אפשר היה שלא לחבב את תבונתו המהולה בהומור, את הסיגנון המלוטש, את מיוגת האידיאליזם והמעש- יות. עכשיו, כשהופיע בתוכניתו של רם עברון בטל- וויזיה, יכלה הארץ כולה להתרשם ממנו.

מייד לפניו הופיעו על המירקע כמה מדענים ישר-

אליים, שהתווכחו על מחקר פסיכיאטרי. הנושא היה חשוב, המשתתפים היו אנשי-תרבות, משיכבת-העילית של החברה הישראלית, אנשים שגדלו והתחנכו (ואולי גם נולדו) בארץ, אנשים ששפת-אמם היא עברית.

והנה — איזה הבדל בכורשה-הביטוי! אי-אפשר היה להעלות על הדעת שהד"ר אוואן ישגה באנגלית. כל מילה שיצאה מפיו הייתה נכונה, מדויקת, וביטאה בדיוק את אשר רצה האיש לאמר. לא יתואר אחרת אצל איש שהתחנך במסודות-החינוך של העילית הבריטית, שהיה שר-כריפולמנט ורופא.

ואילו הישראלים — אינו שפ קלוקלת, דלה ומשור- כשת בפייה! אחד מהם הודיע בגאווה שיש לי את" ה,אין לי את" — שיבוש מגעיל שחדר גם לשפתם של מי שמתחייס אל השפה שלו כמו אל זבל — השפה תתקם בו. מי שמוותר על כל אפשרות של דיוק בהתי- כטאות — איך הוא יכול לדייק במחקר, במלאכה, ב- חרשות? שלא לדבר כלל על הדיוק במחשבה — שהרי המחשבה כלל אינה יכולה להתקיים בלי מילים.

גי'ונג'ית במיטה

כימעט והתייאשתי כאשר קראתי את התשובות ל- מישאלהבוק, שערך המדור אנשים של העולם הזה בשבוע שעבר. הנשאלים היו אנשי-צבור, חברייכנסת וראשי-עיריות, והשאלה הייתה: מה היית אתה עושה אילו הציע לך איש-עסקים שיוחד מיני? הנושא נבע, כמובן, מפרשת החשדות שהועלו נגד חבר-הכנסת בני שליטא, ראש-מועצת מנחמיה. הנשאלים ענו ברצינות גוראת. לא, חס וחלילה, איש מהם לא היה מתפתה אף לרגע. מה פיתאום? הם נשואים. לא? שום פיתוי לא יצלה. אף אחד מהם לא העז להכניס לנושא טיפ-טיפה של הומור. אף אחד לא אמר שאכן, אילו היה חוזר לחדרו בכיתה-המלון באילת והיה מגלה במיטה גי'ונג'ית משגעת, בעלת עיניים ירוקות (או יומינה ארוכת-נפיים, בעלת עיניים לוחטות) היה מתלבט לרגע-קט, שמא, אולי... לא, לא. אנתנו בידיים טובות, יש לנו אנשי-צבור שהם הגונים לגמרי, או שהם, לפחות, חסרים לגמרי חושי-הומור.

הייתי המום. זה מכבר לא עברתי חווייה קולנועית כה "טוטאלית", שכלית וריגשית כאחת. כמו בסרט מפיסוטו, המוצג עתה בארץ. השם מטעה במיקצת. גיבורו אינו מפיסוטופלס, השטן, אלא דווקא הדוקטור פאוסט.

האגדה הגרמנית העתיקה, שהונצחה על-ידי וולפגאנג פון-גתה, מספרת על המדען הסקרני-ללא-גבול, שהת- ייאש מלדעת את סודותהיקום. מפיסוטו מציע לו עסי- קה: אם תמכור לו את נישמתו, בעולם הזה, הוא ינחיל לו בעולם הבא את כל התענוגות הרוחניים וה- חומריים — הצלחה, אה- בת-נשים, עושר, דעת ו- חוכמה.

הגיבור בסרט, שחקן גרמני בשם הנדריק הופי- נן (בסרט: קלאוס-מריה בראנדאר) משחק את מפיסוטו על הבימה — אך בחייו הוא פאוסט אמיתי. תחילה, כשחקן זוטרי ב- האמבורג, הוא קומוניסט סאלוני ומדבר על מהפכת הפרולטריון. אחרי עליית הנאצים לשלטון הוא מור- כר את נישמתו לשטן ה- חום ומעשיל לפיסגת ההצ- לחה תוך בגידה בעצמו, במישפחתו, בסביבתו ובכל ה- יקר לו.

זה היה יכול להיות סרט די באנאלי, כי הבעייה המרכזית — חייו של אדם הגין במישטר פושעני — היא די באנאלית, למרבה הצער. אבל הסרט הופך או- תה לכלל חווייה אנושית ופילוסופית, מפני ששני היוצ- רים (מחבר הספר, קלאוס מאן, בנו של תומאס מאן הדגול, והבימאי ההונגרי אישטואן סאב) העלו אותה לרמה של אמת אוניברסלית.

איני אובייקטיבי לגמרי, מפני שהבעייה המרכזית הזאת ריתקה אותי בכל ימי חיי. מאז ראיתי כילד את הפלוגות האומות צועדות ברוחות. טיבני הוא שהי- ציבור הישראלי מרותק אל השלב השני של המהפכה הנאצית — השואה האיומה שנגרמה על-ידיה ליהודים ולעולם כולו אחרי שקם הרייך השלישי. אך בעיניי היה תמיד חשוב להבין דווקא את השלב הראשון — איך התחוללה המהפכה כואת בארץ תרבותית, ומה עשו בה מאות אלפי האנשים התרבותיים, ההגונים, הנורמי- ליים, שהפכו עבדי המישטר, ושבלעדיהם לא יכול היה המישטר לתפקד.

כפי שניסיתי להסביר בסיפרי צלב הקרס, איני מאמין שצפויה לישראל סכנה כלשהי של שואה. אנחנו חזי- קים ושולטים בגורלנו, אך צפויה לנו, כמו לכל מדי- נה בעולם, הסכנה של התמוטטות פנימית, של עליית פאשיזם מקומי בצורה זו או אחרת. על כן חייבים אנחנו להבין את דרכה של המחלה, נגיפיה ונוגדניה. הסרט מתאר את המחלה בצורה ניפלאה. צעד אחרי צעד, החלטה אחרי החלטה, נכנע פאוסט למיפסטו. ה- דמות המרכזית בסרט, המשוחקת בצורה גאונית על- ידי שחקן אוסטרי צעיר, אינה איש רע. להיפך, זהו איש רגיל, הגון, אורח מן השורה, כמו אנשים רבים, הוא שאפתן ומשחוקק לתהילה. אך הוא מוכן להופיע באסיפות קומוניסטיות, להשתדל למען חבר, אף להס- תכן במיקצת כדי להצילו.

אולם אחרי שעשה את הצעד הראשון אל הגיהנום, גרלו נחרץ. הוא נתפס ברשת השטן. תחילה הוא מגי- סה "להבין" את הנאצים. אחרי-כן הוא מסוגר בעבודתו ומשלה את עצמו כי התיאטרון הוא אי בודה, המנותק מן "הפוליטיקה", גם כאשר גלייהוועה גואים מסביב. אחר-כך הוא מוכן לגרש את אשתו ואת פילגשו הכור- שיתלמחצה (אשה נדרת, המשוחקת על-ידי קארין בויז המקסימה), כדי להצילן. אחר-כך הוא מוכן לקבל תפי- קידמפתח במערכת-ה"תרבות" של הרייך, כשהוא מנחם את עצמו שכן הוא יוכל להציל חברים הנתונים בצרה, ושאם יתפטר יבוא במקומו מישהו גרוע יותר. לבסוף אין מוצא — הוא הופך שותף מלא לפושעים, שנציגם בסרט הוא גנרל המזכיר את הרמן גרינג, ראש-ממשלת פרוסיה והאיש מס' 2 ברייך הנאצי — בירון מגודל, גיבורי-מלחמה, חובב מדעים ודיברייאמנות שודדים, פטר רון האמנויות ומנתות-הריכוז. גילום תפקיד זה בסרט הוא הישג קולנועי כביר בפני עצמו.

אילו היה הנדריק אדם רע, הייתה הבעייה כולה פשוטה יותר. אך הוא אדם די טוב. היכן הוא שוגה? באיזה שלב היה צריך לאמר לעצמו: עד כאן, עכשיו אני מהגר, לא מצטרף למחתרת, לא מתאבד? כדי להקשות על הבעייה, מביא הסרט נאצי ותיק, דמות נאלחת למדי, שיש לו האומץ להתקומם נגד ה- מישטר שהוא היה אחד מחלוציו, והמקריב את חייו במחווה חסרת-תוחלת של מחאה. גם הקומוניסט הוותיק, הפועל במחתרת, משלם בחייו ונרמס בלי רחמים. ורק גיבור העלילה, האיש הנורמלי, השוב, בעל העקרונות הרופפים, עובר את כל השבי הזוועה מבלי שיאונה לו רע. אחרי המלחמה הפך האיש מן הסתם אורח דמו- קרטי הגון, המבכה את חבריו, קורבנות הזוועה, כפי שעשה אלברט שפר, שרה-חיימוש של היטלר.

ברנדאוואר